

השופר והתצורה

מאת יצחק קולר

השופר נחשב לכלי-נגינה העתיק ביותר; הוא נעשה מקרנות הצאן ומכאן שמו. בראשונה היתה, כנראה, הקרן כלי-קריאה ואזעקה של הרועים, אשר היו משתמשים בה לעת מצוא באופנים שונים. התוקע היה מסוגל להוציא קולות מגוונים, הכל לפי המגמה. הרועה היה משמיע קולות להטיל אימה ופחד על החיות הטורפות; הקול היה אות-אתרעה לרועים בסביבה, למען דעת, שסכנה מתקרבת ויש לפרוש מצודות לתפוש את החיות. לפי הקצב ואופן התקיעה, אם בסלסול ואם בסירוגין, היו הרועים מבחינים מה מתרחש, אם לפנייהם סכנתן של חיות טורפות, או גדודים עוינים ורועים שונאים של שבטים אחרים, המתקרבים למקום. פעמים היה השופר סימן לזימון הרועים לאסיפה לשם השקאת הצאן או לגול אבן מן הבאר ולהשיב האבן למקומה, למנוע ניצול המים על ידי אורחים לא קרואים. היו איפוא בשופר אותות וסימנים לרוב, שכנראה ידעו אז את פשרם ומובנם.

השופר מילא תפקידים חשובים בשלביה הראשונים של תרבות העולם העתיק. ברבות הימים שוכללו גם צורות הקרן כדי להתאימה לפיו של האדם וכדי שקולה יישמע למרחקים ככל האפשר. למדו לחמם את הקרן ולעשותה גמישה יותר. לאחר שיפורים אלה נקראה הקרן בשם "שופר". על שים השתפרותו של הקול וצלילותו, במשמעות המלה "שפר" במקרא.

עם התפתחות התרבות הפך השופר מכלי של רועים לכלי מקודש בישראל, אף שנתוספו כמה מיני כלי-זמר אחרים: כלי-נקישה, כלי-מיתר, כלי-נשיפה ועוד. עם כל זה לא פחת ערכו וחינו של השופר. ונהפוך הוא, הוא עלה למעלת קדושה. השופר נזכר כשבעים פעם במקרא ונימנה ראשון בין כלי הנגינה בפרק האחרון בתהלים.

השופר בסיפור מתן תורה

למרות החשיבות והקדושה הגיע השופר בסיפור מתן התורה על הר סיני. אמנם, הוא נזכר כאן בפעם הראשונה, אבל אין כל ספק שהשופר כבר היה מוכר בעם וחביב עליו, וכאן קיבל חשיבות יתרה. בסיפור זה נזכר השופר פעמים¹ ושבע פעמים בסמיכות עם הצירוף "קדש"². תיאור מעמד הר סיני הוא פיוטי ומאוד נעלה. בלשון עשירה ובצבעים בולטים מתוארים איתני הטבע בהתגלות הבורא:

וירד משה מן ההר אל העם ויקדש את העם ויכבסו שמלתם . . . ויהי ביום השלישי בהית הבקר ויהי קלת וברקים וענן כבד על ההר וקל שפר חזק מאוד ויחרד כל העם אשר במחנה . . . ויהי קול השפר הולך ותִּזְק מאד³. משה ידבר

1 שמות י"ט, טז, יט; כ', יח. 2 שמות י"ט, ו, י, יד, כב, כג; כ', ח, יא.

3 מ.ד. קאסוטו בפירושו לספר שמות אומר: "ויהי קול השופר, קולו המרעים של הרוח המנשפת בין ההרים והדומה לקול שופר".

[2]

יצחק קולר

והאלהים יעננו בקול . . . וכל־העם ראים את הקולת ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עֶשֶׂן וירא העם וינעו ויעמדו מרחק.
 כאן אנו רואים את השופר בכל חשיבותו וקדושתו. השופר, ככלי קודש במעמד נעלה זה של מתן תורה, היה כאחד גם כלי אשר רוח אלהים בו, ומקומו ככלי קדוש במלחמות. בעם ישראל נחרת אותו סיפור על השופר במתן התורה ככלי מאגי ועליון. אמנם היה זה כלי, אשר האדם אך שיכלל ושיפר את צורתו החיצונית, אך בעצם טמון בן כוח־אלהים ובכוחו של השופר לנצח במלחמות ולהביא לידי תבוסת השונא. השופר נטע בעם את האמונה באלהים, ומאז מעמד הר סיני נעשה עם ישראל "ממלכת כהנים וגוי קדוש"⁴. השופר נעשה הקשר בין ישראל לאלוהיו.

השופר במלחמת יריחו⁵

במלחמת יהושע ביריחו מילא השופר תפקיד חשוב ביותר. מכמה מקבילי־נסים ומקבילי־לשון אנו מבחינים כאן השפעה ישירה מסיפור מתן התורה, שיהושע היה עֵד לו וידע את תפקיד השופר באותו מאורע. יהושע מל את את העם כאקדמה לכריתת ברית בין ישראל לאלוהיו וכהכשרה למלחמת קודש בגויים. כמשה רבו אף הוא קידש את העם, וכשם שהתחום תחת הר סיני היה לאדמת קודש בימי משה כמו הקריאה למשה: "של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא"⁶ כך אף יריחו: "ויאמר שר צבא ה' אל יהושע: של נעליך מעל רגליך, כי המקום אשר אתה עומד עליו קודש הוא"⁷. ועוד מקבילה: "במשך היבל המה יעלו בהר"⁸ וכן: "והיה במשך בקרן היובל . . . ועלו העם איש נגדו"⁹.

נשים לב לצירוף "תקע" במשמעות של "נעיצה", כלומר הדיקת השופר לפיו של האדם: כשם שאלהים מאציל מרוחו על העם על ידי קול השופר כך מאציל האדם מרוחו ונשמתו על אלוהיו. יש סמליות במספר שבע, שנחשב למספר קדוש בישראל וכן כשבעת־אימון (שבעה־שבועה). וזאת אנו למדים מן הכתוב: "ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות היובלים לפני הארון וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות"¹⁰.

במעמד הר סיני הודגשה החשיבות של היום השביעי (שבת) לעומת ששת ימי המעשה. בעת שבכמה דיברות הלשון קצרה ביותר, כגון: "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב" וכו' הרי לעניין שבת הלשון מפורטת: "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך . . . כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ . . . וינח ביום השביעי"¹¹. הוא הדין ביהושע: "כה עשו ששת ימים. ויהי ביום השביעי"¹². היום

4 שמות י"ט, י. 5 דברים ל"א, כג. 6 שמות ג', ה.
 7 יהושע ה', טו. 8 שמות י"ט, יג.
 9 יהושע ו', ה. עיין מאמרי "מקבילים במקרא", בית מקרא א (ס), ירושלים תשל"ה.
 10 יהושע ו', ד. 11 שמות כ', ט-יא. 12 יהושע ו', יד-טו.

השביעי אסור במלאכה, אפילו לעבד ולשפחה, לגר ולבהמה. לכן מסתבר, שהנצחון בא מעצמו ללא כל קרב מצד העם. רק בכוחו של השופר, הנחשב לקדוש מאת ה', נפלה החומה תחתיה¹³.

התקיעה בשופרות במלחמת יריחו היא בניגוד גמור לנאמר במפורש, שבשעת מלחמה יש להשתמש בחצוצרות¹⁴. ניתן להבחין כאן בשתי מסורות עתיקות: האחת שינקה ממסורת הר סיני, והאחרת — שמקורה בספר במדבר.

השופר במלחמת גדעון

גם במלחמת גדעון במדין, כבמלחמת יריחו, ניכרים השפעות סיפורי הר סיני. השופר הוא הכוח ממעל, המשמיד ומפיץ את אויבי ישראל. אין צורך בחיל רב ולא בכלי מלחמה, שכן אלהים מבטיח לגדעון, בדומה להבטחה אשר הבטיח אלהים למשה וליהושע: "כי אהיה עמך"¹⁵. בפרק זה מצויים גם כמה מאורעות מקבילים וצירופי לשונות: אכילת המצות כאן ואצל יהושע¹⁶. יהושע גָּלָה את חרפת מצרים מעל המקום "ויקרא שם המקום ההוא גלגל עד היום הזה"¹⁷. הוא הדין בגדעון: "ויבן שם מזבח לה' ויקרא לו ה' שלום עד היום הזה"¹⁸. הנביא הבא אל גדעון מזכיר לו את יציאת מצרים באותו הסגנון כמו במעמד הר סיני: "כה אמר ה' אלהי ישראל אנכי (ודוק: אנכי!) העליתי אתכם ממצרים ואציא אתכם מבית עבדים"¹⁹ ואָלוּ בהר סיני נאמר: "אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"²⁰.

אלהים בוחר בגדעון, על אף סרובו של גדעון בדבריו: "הנה אֶלְפִי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי"²¹. אולם אלהים אינו שם לב לסרובו ומבטיח לו נצחון על מדין: "ויאמר אליו ה' כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד"²². ולא זו בלבד, אלהים מבטיח לו, שלא יהיה זקוק לחיל רב, במספר קטן של אנשים אמיצים, בשלוש מאות איש בלבד ישמיד את מדין²³. אף כאן, כבמלחמת יהושע, בא השופר כעד לישראל על דבר ה'. רוח ה' הנשמע בקול השופר. ותוצאות הקרב ידועות כבר מראש. גם ענין החלום על צליל לחם שעורים במחנה מדין, המתהפך ומפיל את האוהל²⁴, מרמז על התמוטטות חומת יריחו.

על השופר כסמל אלהי במלחמה מלמדנו הכתוב: "ורוח ה' לבשה את גדעון ויתקע בשופר"²⁵. הזיקה למסורת הר סיני מתבטאת גם בצירוף "לפידים" בסיפור גדעון²⁶.

13 יהושע ו', טז. 14 במדבר י', א-יא.

15 שופטים ו', טז. בפעם הראשונה מובא שם הווייה במלואו בשמות ג', יד: "אהיה אשר אהיה".

לאחר מכן בא הקיצור: "אהיה שלחני" (באותו פסוק).

16 יהושע ה', יא; שופטים ו', כ. 17 יהושע ה', ט.

18 שופטים ו', כד. 19 שופטים ו', ח.

20 שמות כ', ב.

21 שופטים ו', טז. יש כאן הקבלה בין גדעון למשה — "מי אנכי כי אלך אל פרעה" (שמות ג', יא).

22 שופטים ו', טז. 23 שופטים ז', ז.

24 שופטים ו', יג. 25 שופטים ו', לד.

26 שופטים ז', כ.

[4]

יצחק קולר

ואפיינית גם זיקת השופר לפידיים בשני המקומות גם יחד. בשניהם "חרד העם לקול השופר . . . וינועו ויעמדו מרחוק" (בהר סיני) וכן "ויעמדו איש תחתיו סביב למחנה וירץ כל המחנה ויריעו וינוסו"²⁸. בספר נחמיה אנו שומעים במפורש על כוחו הרב והגדול של השופר במלחמה: "במקום אשר תשמעו את קול השופר שמה תקבצו אלינו, אלהינו ילחם לנו"²⁹. הרי, שהשופר הוא כלי קודש, שבו דרכו נלחם העם המעט בחיל רב וכל אימת שהשופר במלחמה הנצחון מובטח.

השופר כסמל לשלום וכריחת ברית

השופר בא לעזרה לא רק בשעת מלחמה. הוא משמש גם כלי לשלום ולחידוש קשרי ידיעות בין מחנות אויבים. על כך אנו לומדים מסיפורי מלחמות יואב: "ויתקע יואב בשופר וישב העם מרדף אחרי ישראל כי קָשָׁף יואב את העם"³⁰. "ויתקע בשופר ויפצו מעל-העיר איש לאהליו ויואב שב ירושלם אל המלך"³¹, "ויתקע יואב בשופר ויעמדו כל העם ולא ירדפו עוד אחרי ישראל ולא יספו עוד להלחם"³².

מקומו של השופר לא נפקד, כשמדובר בטכס מקודש וחגיגי: "והעברת שופר תרועה בחדש השבעי בעשור לחדש ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם. וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרוך בארץ לכל בישביה . . . ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבו"³³.

ראוי לציין, כי לשופר טונים מגוונים וכנראה הכירו היטב כגון התקיעה: בסלסול, במקצב ובמספר — למה כוונת התקיעה. אם להתקפה, להפסקת מלחמה או לכריחת ברית שלום. בחגיגה על תבוסת השונא נאמר: "ודוד וכל בית ישראל מעלים את ארון ה' בתרועה ובקול שופר"³⁴. כשהמליכו את המלך שלמה נזכר השופר בטכס של שבועת-אימון למלך: "וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה"³⁵.

חשיבותו של השופר וערכו בעם ישראל, נובעת מן העובדה, שהיה זה עם רועים ועובדי אדמה. השופר היה לו מזכרת משנות קדומים, מימי האבות. בספר ירמיהו נזכר השופר שבע פעמים ובכל מקום כאזהרה לעם ישראל לחזור בתשובה. כך גם בדברי ישעיה, יחזקאל, יואל, עמוס, הושע, צפניה ועוד. בספר זכריה אנו מוצאים שאלהים עצמו — כביכול — תוקע בשופע: "ואדני אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן"³⁶. השופר סימן גם את ראש החודש החגיגי, כחידוש החיים: "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב"³⁷.

27	שמות כ, יח.	28	שופטים ו', כא.
29	נחמיה ד, יד.	30	שמו"ב י"ח, טז.
31	שמו"ב כ', כב.	33	ויקרא כ"ה, ט-י.
32	שמו"ב ב', כח.	34	שמו"ב ו', טו.
33	מל"א א', לט.	35	תהלים פ"א, ג.
		36	זכריה ט', יד.

השופר והחצוצרה

בתהלים ק"נ מונה המשורר את כל סוגי כלי-הזמר בישראל, שבהם השתמשו בבית המקדש להלל שם ה', ומזכיר את השופר במקום הראשון; גם בדניאל³⁸ בזכרת הקרן ארבע פעמים במקום הראשון בין כלי הנגינה. "קל קרנא" ככלי קודש היה מקובל, כנראה, גם בבבל. כפי שנראה להלן, שימשה החצוצרה ככלי נגינה גם בבית המקדש ולמה נפקד מקומה בין שאר כלי הנגינה? במקרא באים השופר והחצוצרה יחד בשלושה מקומות בלבד³⁹, ובשאר המקומות לחוד. מכאן ניתן אולי להסיק, שבתקופה המאוחרת ביקשו ליישב שני מקראות: האחד — שינק ממתן תורה בהר סיני, והשני — החצוצרה, כצו ה' למשה להשתמש בחצוצרות בשעת מלחמה ובשעת הקרבת קרבנות בימי חג ומועד ובראשי חדשים.

החצוצרה

הצד השווה בשופר ובחצוצרות הוא ששניהם כלי-נשיפה ועל כן קרובים ללב האדם מכל שאר כלי הנגינה. בעולם הקדום נחשבו כלי-נשיפה לכלי קודש, שכן, כפי שנאמר לעיל, הנעיצה בפיו של האדם מסמלת אחיזה הדוקה, וכאשר האדם נועץ את החצוצרה לפיו ומשיב רוח בכלי, הוא מביע על ידי כך את משאלתו. ובתקיעה הוא מתעלה לדרגה נעלה יותר. יפה תירגם אונקלוס את הפסוק: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה"⁴⁰: "וְהָיָה בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְאָא". בחצוצרה ובשופר כלי-נשיפה כאילו נשמעים רוחו ונשמתו של האדם. התוקע מרגיש קשר אמיץ בינו לבין הכלי. אותה רוח, אשר אלהים נשף באדם מאציל האדם לכלי הנשיפה. אין בכלי נשיפה אותה המחיצה, המפרידה בין המנגן וכלי השיר, כגון כלי-מיתר או כלי-נקישה. אין כאן מתיחת מיתרים או נקישת אצבעות כמו בנבל, בכינור, בתוף, במצלחתיים, במנונעים ועוד, המוציאים קולות ושאון. בכלי-נשיפה האדם והכלי הם אחד. כבר העירו רבים לשם חצוצרה ככלי-רוח, בלטינית Flutus-flute כלומר: נשמה, נשימה, רוח קלה וכבדה, כי היו אלה כלים, שסייעו לרועים בשעות מצוקה. נעייך עתה בנאמר בתורה לגבי החצוצרה ככלי קודש:

וידבר ה' אל משה לאמר: עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אותם: והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות. ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד. ואם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אֶלְפֵי ישראל. ותקעתם תרועה ונסעו המחנות ההנים קדמה. ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות ההנים תימנה⁴⁰ תרועה יתקעו למסעיהם. ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו. ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לתקת עולם

38 ג', פסוקים ה', ז', י, יט.

39 תהלים צ"ח, ו; דבה"א, ט"ו, כח; דבה"ב ט"ו, יד.

40 בראשית ב', ו. א לפי השומרוני — צפונה.

[6]

יצחק קולר

לדרתיכם. וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצרר אתכם והרעתם בחצוצלת ונזכרתם לפני ה' אלוהיכם ונושעתם מאיביכם⁴¹.
תרגום השבעים מוסיף כאן: "ותקעתם תרועה שלישית ונסעו המחנות החונים ימה ותקעתם תרועה רביעית ונסעו המחנות החונים צפונה"⁴². בכך משלים תרגום זה את מעגל ארבעת הכיוונים.

על תפקיד החצוצרה בעבודה בבית המקדש נאמר בחתימת הפיסקה שהובאה למעלה: "וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשכם ותקעתם בחצוצרת על עלתיכם ועל זבחי שלמיכם והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם". מכאן אנו למדים על תפקיד החצוצרה במלחמה ועל תפקידה בשמחות בחגים ובראשי חדשים.
המלחמה הראשונה באמצעי כלי קודש וחצוצרות התרועה היתה נקמת ה' במדין: "וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פנחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו"⁴³. המלחמה במדין היתה מלחמת נקם: "נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים"⁴⁴. פנחס והעם צבאו על מדין ויהרגו כל זכר, בתוכם חמשת מלכי מדין וגם את בלעם בן בעור.

במדין מילאו החצוצרות תפקיד דומה לשופרות במלחמת גדעון. בדרך כלל, החצוצרות היו כליהם של הכהנים, ואילו בשופרות השתמשו גם אנשי צבא מן העם. ואולם ביהושע נאמר בפירוש, שעל הכהנים לתקוע בשופרות, בניגוד לכתוב בספר במדבר. הוכחה לכך, שהחצוצרה נועדה לשימוש בידי הכהן במלחמה אנו מוצאים בדברי אביה לירבעם:

והנה עמנו קראש האלהים וכהניו וחצוצרות התרועה להריע עליכם בני ישראל אל תלחמו עם ה' אלהי אבותיכם כי לא תצליחו... ויצעקו לה' והכהנים מקצצקים בחצוצרות. ויריעו איש יהודה... והאלהים נגף את ירבעם וכל ישראל לפני אביה ויהודה⁴⁵.

בימי עזרא ונחמיה היו הכהנים "מלבשים בחצוצרות"⁴⁶. לפני ארון הברית שימשו הכהנים כשהחצוצרות עליהם: "ובניהו ויחזיאל מן הכהנים בחצרות תמיד (דוק בתיבה "תמיד") לפני ארון ברית האלהים"⁴⁷. לפנינו איפוא שני כלי נגינה, שכל אחד יונק את קדושתו ממסורת עתיקה ושונה.

החצוצרות באו בזוגות. מן הראוי להדגיש, שבכל המקרא באה רק פעם אחת ויחידה החצוצרה ביחיד: "תקעו שופר בגבעה חצוצרה ברמה"⁴⁸. אולם מותר להטיל ספק אם באמת כאן הכוונה ללשון יחיד, שכן במקרא אנו מוצאים לא פעם לשון יחיד במשמעות של רבים. משה נצטווה לעשות שתי חצוצרות. יוסף בן מתתיהו מבאר,

41 במדבר י', א-ט. 42 ראה עתה: צבי קארל. תרגום השבעים לתורה, עמ' 164.
43 במדבר ל"א, ו. 44 במדבר ל"א, ב.
45 דבה"ב י"ג, יב-יד. 46 עזרא ג', י; נחמיה י"ב, לה, מא ועוד.
47 דבה"א ט"ז, ו. 48 הושע ה', ח.

שהחצוצרות שעשה משה היו קטנות, אמה לערך. אולם לפי תמונת החצוצרות בקשת טיטוס ברומא ניתן להבחין, שהיו גדולות מאמה. על מטבעות בר כוכבא חרותות שתי חצוצרות.

אין לדעת בבירור את תפקיד השופר והחצוצרה בליווי של כלי נגינה אחרים, כגון: הנבל, הכינור, התוף, העוגב והמצלתיים, כמו: צלצלי שמע, צלצלי תרועה ועוד. אולם נעלה מכל ספק הוא, כי השופר והחצוצרה מילאו תפקיד ראשון במעלה בכלי התזמורת במקדש.

החצוצרה בתקופת החשמונאים

בימי עזרא ונחמיה, השתמשו בחצוצרות לא רק בשעת התגוננות מפני צרי יהודה אלא גם בעבודת המקדש: "וַיִּסְדּוּ הַבְּנִיִּים אֶת הַיְכָל ה' וַיַּעֲמִדוּ הַכְּהֹנִים מְלַבְּשִׁים בַּחֲצֹצְרוֹת וְהַלּוּיִם בְּנֵי אֶסָף בְּמַצְלָחִים לְהַלֵּל אֶת ה' עַל יְדֵי דוֹיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל"⁴⁹. וכן בטכס חנוכת החומה⁵⁰.

אין הדין עם אלה הסוברים, כי השופר נקרא בכמה מקומות "חצוצרה". השופר הוא קרן איל, לא כן החצוצרה, שהיא ממתכת. אם של כסף (לפי התורה) ואם ממתכות אחרות. ראוי להוסיף, שמצוי גם פועל הגזור מאותו שם: "מחצצרים". אותו פועל חל רק על "חצוצרה" ולא על השופר, דוגמת "מחלל בחליל". לעומת זאת הפועל "חקע", במובן של נעיצה ותקיעה בא בשימוש גם בשופר וגם בחצוצרה. בספר חשמונאים נזכרת רק החצוצרה ואילו ב"נספח" לספר החשמונאים נזכר השופר במקום החצוצרה בספר א. והרי לפנינו המקבילות⁴⁹:

נספח לחשמונאים

ספר חשמונאים

ז', מה: והיהודים רדפו אותם . . . עד גזר ויריעו אחריהם בחצוצרות התרועה. ד', יג-טז: ויצאו עליהם מן המחנה למלחמה ויתקעו העם אשר ליהודה בשופרות. ויצאו וישחיתו בגויים וינוסו בשדות.

ד', לז-מ: ויקהל כל המחנה ויעלו על הר ציון, וכאשר ראו את המקדש שמם ואת המזבח מחולל ואת השערים שרופים . . . קרעו בגדיהם ככו בכי גדול . . . נפלו על פניהם לארץ תקעו בחצוצרות התרועה ויצעקו אל השמים.

49 עזרא ג', י. 49א בתרגום א.ש. הרטום. 50 נחמיה י"ב, מא.

51 על כלי הנגינה אצל האטרוסקים ראה: Aloin Hus, The Etruscans. Evengreen Books, London 1961, p. 166

[8]

יצחק קולר

מד-: ובראות המחנה כי נפל ניקנור ד', מד-מה: וירא חילו כי נפל ניקנור וישליכו את נשקם וינוסו. וירדפו וישליכו איש את כלי מלחמתו וינוסו אחריהם דרך יום אחד מחדשה עד לבוא וירדפו אחריהם וישיגום ויכום... גזר ויריעו אחריהם בחצוצרות תרועה. ויתקעו בשופרות אחריהם.

מה ראה סופר הנספח להחליף את החצוצרה בשופר? נראה, שלפנינו שתי מסורות עתיקות, וכל מספר סיגל לעצמו מסורת אחרת.

החצוצרה נזכרת גם בספר עזרא החיצוני: "ויבנו הכהנים בהיכל ה' ויעמידו הכהנים מלובשים בכלי שיר ובחצוצרות תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה'... ורבים בחצוצרות בתרועה ושמחה בקול גדול... ואין העם שומעים תרועת החצוצרות מפני כפי העם, כי העם מריעים תרועה גדולה עד כי נשמע למרחוק"⁵³. ספר חשמונאים ב מזכיר רק פעם אחת את החצוצרה ואילו בחשמונאים ג רד לא נזכרו החצוצרה והשופר כלל.

במלחמות החשמונאים השתמשו גם היוונים בחצוצרות. אנשי בכחידס תקעו בחצוצרות "ובכחידס היה בכנף הימנית ויקרב האגף משני הראשים ויתקעו בחצוצרות ויריעו ואשר עם יהודה תקעו גם הם בחצוצרות"⁵⁴. ממלחמת שמעון נגד כנדביוס אנו למדים שהחצוצרה היתה בגדר של קדושה: "ויתקעו החצוצרות הקדש וינס כנדביוס ומחנהו"⁵⁵. הרי שהחצוצרה ידועה בקדושתה בימי החשמונאים, אם כי גם השופר לא נעדר באותם ימים. אולם ניכר שאותו סופר המשתמש בשופר נמנע מלהזכיר את החצוצרה, ולהיפך.

החצוצרה והשופר בספר מלחמת בני האור בבני החושך

כבר הזכרנו, כי בשלושה מתוך שלושים ותשע פעמים במקרא יש נטיה לאחד את שתי המסורות לאחת. דבר זה ניכר ביותר במגילה "מלחמות בני אור בבני חושך". במשך הדורות השתכללה החצוצרה ע"י נקבים עד כי ניתן היה לנגן בה נעימות שונות. במגילות ממדבר יהודה נזכרים כמה מיני חצוצרות: חצוצרות מקרא העדה, חצוצרות אסיפת השרים, חצוצרות המסורות, חצוצרות הקרב, חצוצרות המארב ועוד. על החצוצרות היו חרותות כתובות שונות, כמו: קרואי אל, ראשי אבות העדה, שלום אל במחנה קדושיו, גבורת אל להפיץ ולהניס כל משנאי צדק ועוד. החצוצרות היו בידי הכהנים⁵⁶ ואילו השופרות בידי הלויים. הכהנים השכילו להוציא כמה קולות ונגינות מן החצוצרות ואולם השופר, ככלי טבעי של קרן, נשאר ללא כל שינוי באיכותו. בספר מלחמת בני אור בבני חושך נזכרים יחד החצוצרה והשופר: "והלויים וכל עם השופרות יריעו קול אחד תרועת מלחמה... קול השופרות יחושו ובחצוצרות יהיו הכהנים מריעים קול חד טרוד לנצח ידי מלחמה".

53 ה', נז-סב.

52 המובאות הן מהספרים החיצונים בתרגום א.ש. הרטום.

56 במדבר י', א-י.

54 ספר המקבים ט', יב. 55 ספר המקבים ט"ז, ח.